

APLIKÁCIA KAMPANE SOCIÁLNYCH NORIEM AKO PREVENTÍVNEJ STRATÉGIE UŽÍVANIA NÁVYKOVÝCH LÁTOK U ŠTUDENTOV SŠ

Martina ROMANOVÁ, Tomáš SOLLÁR

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematikou prevencie závislosti u študentov stredných škôl. Na vybraných školách bola aplikovaná Kampaň sociálnych noriem, ktorej cieľom bola korekcia nesprávne vnímaných rovesníckych noriem užívania a ktorá bola súčasťou projektu realizovaného v spolupráci mesta Nitra a Illinoiskej univerzity. Projekt mal dve fázy. V prvej fáze, ktorej sa zúčastnili študenti siedmich škôl (n=638) bol administrovaný dotazník, ktorý tvoril podklad k samotnej Kampani sociálnych noriem. V druhej fáze, v ktorej sa vybrali štyri stredné školy (n=219), výskumnú vzorku tvorili tri triedy na každej škole: dve experimentálne a jedna kontrolná, ktoré sa medzi sebou líšili v intenzite intervencie. Po 4týždňovej implementácii Kampane sociálnych noriem neboli zistené významné posuny vo vnímaní. Vysvetlením zistenia môže byť skutočnosť, že štyri týždne je pomerne krátky čas na to, aby študenti zmenili nesprávne vnímané rovesnícke normy užívania, čo zodpovedá aj zisteniam zahraničných výskumov.

Kľúčové slová: normy, aktuálna norma, vnímaná norma, mispercepcia, korekcia mispercepcie

V posledných rokoch sa medzi učiteľmi aj odborníkmi stále častejšie objavuje požiadavka zameraná na zlepšenie kvality života ľudí v zmysle efektívnejšieho zvládania záťažových situácií. Do tejto kategórie nesporne patrí aj oblasť nadmerného užívania alkoholu, cigariet a iných návykových látok. Nevyhnutnosť nachádzania takých preventívnych stratégií, ktoré by dokázali ak nie eliminovať aspoň redukovať výskyt tohto fenoménu, patrí medzi priority, ktorých riešenie je frekventovane diskutovanou témou na odborných podujatiach, v literatúre a v médiách.

V našich podmienkach nie celkom známe preventívne stratégie založené na prístupe sociálnych noriem zaznamenali za posledné dve desaťročia v USA významný rozvoj. V centre prístupu stojí zistenie, že u mladých ľudí prevažuje tendencia vnímať užívanie akýchkoľvek návykových látok u svojich rovesníkov alebo spolužiakov ako rizikovejšie a frekventovanejšie, ako je skutočnosť (Berkowitz 2004; Perkins, Berkowitz 1986). Prístup sociálnych noriem patrí medzi efektívne stratégie v zmysle

predchádzania a redukcie užívania návykových látok, čo je zdokumentované mnohými štúdiami (Schultz, Neighbors, 2007; Thombs et al., 2007; Berkowitz, 2005; Lintonen, Konu, 2004; Perkins, 2002). Jadrom prístupu je oboznamovanie študentov o tom, čo ich rovesníci skutočne robia. Významným atribútom je zameranie sa na pozitíva a na zdravie orientované rozhodnutia, s využitím tvorivého potenciálu mladých ľudí a s cieľom korigovať nesprávnu percepciu vybraných sociálnych noriem. Vzhľadom k pojmovej nejednoznačnosti konceptu noriem hlavne v oblasti prevencie venujeme pozornosť ich klasifikácii. V literatúre zaoberajúcej sa užívaním alkoholu medzi adolescentnou mládežou (napríklad Cialdini, Demaine, 2006; Elek et al., 2006; Borsari, Carey, 2003) dominujú dva typy noriem: deskriptívne a injunktívne normy.

- deskriptívna norma sa vzťahuje podľa Borsariho a Careyovej (2003) k percepcii kvantity a frekvencie pitia u druhých ľudí a je vo veľkej miere založená na pozorovaní, ako ľudia konzumujú alkohol v diskretných situáciách,
- injunktívna norma sa vzťahuje k percepcii súhlasu alebo schvaľovania pitia a reprezentuje vnímané morálne pravidlá rovesníckej skupiny. Injunktívne normy pomáhajú jednotlivcovi v určení toho, aké sociálne správanie je prípustné a aké nie (Cialdini et al., 1990).

Olesonová (2004) diferencuje obidva typy noriem ešte detailnejšie: na aktuálnu normu a vnímanú normu. Aktuálnu normu popisuje ako zloženú z aktuálnych priemerých postojov, presvedčení a správania sa všetkých členov v skupine. Na druhej strane vnímaná norma je v skupine prevládajúci predpoklad alebo domnienka o extrémnosti v postojoch, presvedčeníach a správaní ostatných členov v skupine. Vnímaná norma je odlišná od aktuálnej, pretože sa týka toho, či si ľudia myslia. Neighbors et al. (2006) upriamuje pozornosť na dve významné zistenia:

- a. vnímaná norma je typicky vyššia ako aktuálna norma,
- b. vnímaná norma pozitívne koreluje s užívaním alkoholu.

Fenomén nesprávneho vnímania aktuálnej normy bol v odbornej literatúre nazvaný *mispercepcia* a opisuje rozdiel medzi aktuálnymi postojmi alebo správaním a tým, čo si ľudia myslia o tom, aké postoje majú ostatní ľudia a ako sa správajú (Berkowitz, 2004). Ako ďalej uvádza Berkowitz (2004), výsledky výskumu potvrdzujú, že rovesnícky vplyv je viac založený na tom, čo si myslíme, že druhí ľudia robia a čomu veria (vnímaná norma), než na ich skutočnom správaní a presvedčeníach (aktuálna norma). Beck a Treiman (podľa Perkins, 2002) tvrdia, že *mispercepciu* noriem nachádzame na úrovni stredných, aj vysokých škôl. Teoretické vysvetlenie jej príčin možno nájsť na psychologickú, sociálnu a kultúrnu úroveň. Na kognitívnej úrovni psychológovia demonštrujú, že ľudia sú náchylní k chybovosti prisudzovaním správania a konania druhého človeka jeho vlastným dispozíciám než environmentálnemu kontextu, pretože pozorovateľ nemá dostatok informácií o jeho príčinách (Zanden, 1987; Sollárová, 2004, 2008).

Prístup sociálnych noriem ako preventívna stratégia

Perkins (1995) na základe výskumov zistil, že študenti typicky nadhodnocujú užívanie drog a tiež majú tendenciu nadhodnocovať toleranciu ich rovesníkov voči tomuto

javu. Mispercepcia podporuje problematické správanie: študenti sa ocitajú v ilúzii alebo zmenenom obraze o ich rovesníkoch, následne preberú správanie, ktoré by im inak ich vlastný osobný postoj nedovolil. Výsledkom je, že problematické užívanie sa stáva bežným a rozšíreným, nakoľko študenti pijú viac, častejšie užívajú návykové látky, pretože nesprávne vnímali, že takéto správanie je v zhode s tým, čo robia ich rovesníci. Na základe doterajších zistení zhrnul Perkins (1995) základné vlastnosti mispercepcie.

1. Rozdiel medzi aktuálnou a vnímanou normou existuje nezávisle na type drogy.
2. Mispercepcie medzi rovesníckymi normami existujú aj na stredných školách. Študenti prichádzajú na vysoké školy (univerzity) s mispercepciou normy vzťahujúcej sa k užívaniu návykových látok, ktorá sa príchodom na VŠ zhoršuje.
3. Mispercepcia existuje u oboch pohlaví, nezávisle na mimoškolských aktivitách. Študenti sú jej „nosiťmi“, prenášajú ju prostredníctvom spôsobu konverzácie a jej upevňovaním v kultúre.
4. Mispercepcie majú potenciálne významný efekt na samotné užívanie u študentov, nezávisle od vplyvu vlastných osobných presvedčení a postojov a tiež nezávisle od aktuálnej normy. Mispercepcia pomáha aktivovať a upevňovať už tolerantné postoje k užívaniu u mnohých študentov. Tí následne vyvíjajú tlak na ostatných študentov, čo vyúsťuje do rizikovejšieho užívania a závažných konzekvencií.

Prístup sociálnych noriem nie je limitovaný iba na oblasť prevencie závislosti fajčenia, užívania alkoholu a iných návykových látok, ale svoje nezastupiteľné miesto má tiež v prevencii rizikového sexuálneho správania, rizikového riadenia motorových vozidiel, hrania hazardných hier a iných sociálno–patologických javov. Je vhodnou formou prevencie pre vekovú kategóriu vysokoškolákov, ale býva frekventovane využívaný aj na stredných školách s tým istým alebo podobným efektom ako na univerzitách.

Záujem o tento prístup vzrastá v posledných rokoch a vychádza z dvoch skutočností:

- Veľa z bežne používaných stratégií nasmerovaných na problémové správanie v období adolescencie bolo z väčšej miery neefektívnych. Odborníci v tejto oblasti stále hľadajú iné, efektívnejšie možnosti. V domácich príspevkoch a štúdiách (Sollárová, 1999, 2000) zaoberajúcich sa primárnou prevenciou drogových závislostí sa objavuje kritické hodnotenie prevládajúceho prístupu v prevencii drogových závislostí a upozornenie na chyby, ktoré do istej miery zapríčiňujú nízku efektivitu a neuspokojivé výsledky.
- Existuje reálna požiadavka v oblasti prevencie zamerať sa na hodnotenia podložené na dôkazoch.

Ako uvádza Perkins (2003) prístup sociálnych noriem predkladá myšlienku, že väčšina problémov mladých ľudí je spôsobená v značnej miere ich túžbou – alebo sociálnym tlakom – byť konformní s nesprávne vnímanou skupinovou normou. Tento typ preventívnej stratégie navrhuje spôsob, akým upraviť mispercepciu → posunúť vnímanú normu bližšie k aktuálnej. Základom prístupu sociálnych noriem je získanie dôveryhodných dát od cieľovej populácie, potom prostredníctvom rôznych komunikačných techník, konzistentne šíriť podložené informácie o aktuálnej norme. Tým, že

cieľovú populáciu vystavujeme opakovane pozitívnym, na údajoch založeným správam, misperpcia (ktorá udržiavala problémové správanie) sa redukuje. Následne sa väčšina cieľovej populácie začne správať v zhode s presnejšie vnímanou normou (Schéma 1).

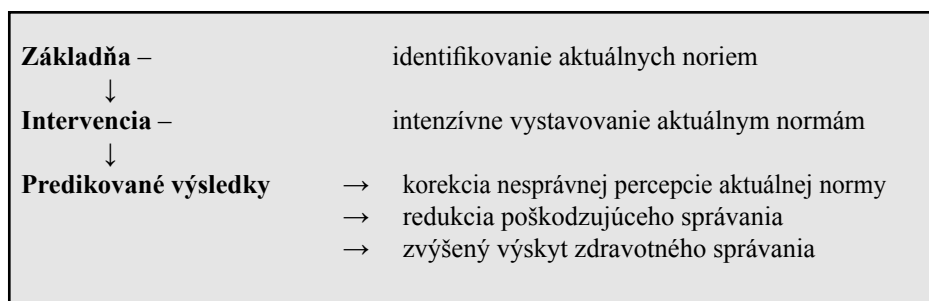

Schéma 1 Znáznornenie modelu sociálnych noriem (podľa Haines et al., 2004)

Považujeme za dôležité zdôrazniť, že prístup sociálnych noriem týkajúci sa konzumácie návykových látok, navrhovaný na cieľovú populáciu adolescentnej mládeže komunikuje a šíri iba normu týkajúcu sa ich neužívania a jeho úlohou nie je zmena problematických alebo nezdravých noriem (Berkowitz, 2005).

V práci nás zaujímala univerzálna prevencia a aktívne sme pracovali s deskriptívnou normou na oboch úrovniach – aj aktuálnej, aj vnímanej. Prostriedkom korekcie misperpcie bola Kampaň sociálnych noriem. Ide o spôsob, ktorý sa aplikuje najčastejšie a predstavuje využitie všetkých dostupných a možných médií, ktoré poskytujú študentom správne informácie o aktuálnej úrovni užívania jednotlivých typov návykových látok (DeJong, Langford, 2002).

Odvíjajúc sa od aplikácie prístupu sociálnych noriem v prevencii rôznych sociálno–patologických javov a s prihliadnutím na výstupy výskumov, ktoré boli aplikované v USA bolo cieľom realizovaného výskumu zistiť, či po Kampani sociálnych noriem v dĺžke trvania štyri týždne nastane korekcia misperpcie, v zmysle posunu vnímanej normy užívania vybraných návykových látok k norme aktuálnej. Pri výskumnom dizajne sme sa odvíjali od postupnosti, ktorá je využívaná v intervenciách využívajúcich prístup sociálnych noriem (Haines et al., 2004). Na identifikáciu misperpcie potrebujeme najskôr poznať deskriptívnu normu na dvoch úrovniach: aktuálnej a vnímanej. Experimentálne sme overovali, či miera intervencie diferencovaná v troch základných skupinách bude vplývať na zmenu percepcie smerom ku skutočnému stavu v oblasti užívania.

Schéma 2 Znáznornenie postupnosti pri zisťovaní korekcie misperpcie aplikáciou prístupu sociálnych noriem.

Metódy

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorili študenti siedmych typov škôl, ktorí sa v rokoch 2007 až 2008 zúčastnili projektu. Projekt sme realizovali v spolupráci s mestom Nitra a Illinoiskou univerzitou a bol primárne zameraný na zber dát, na základe ktorých sme analyzovali aktuálnu normu, vnímanú normu a z toho vyplývajúcu misperpepciu.

V prvej fáze, pri zisťovaní aktuálnej normy vzorku tvorilo 638 študentov siedmych typov škôl. V druhej fáze aplikácie prístupu sociálnych noriem (korekcia misperpepcie) sme pracovali so štyrmi strednými školami:

Tab. 1 Zoznam stredných škôl participujúcich na projekte v prvej a druhej fáze projektu

Škola	1. fáza projektu		2. fáza projektu	
	n	%	n	%
1. Obch. akadémia	165	25.9%	43	19.6%
2. Stredná zdr. škola	118	18.5%	52	23.7%
3. SPŠ elektrotech.	69	10.8	40	18.3%
4. Gymnázium	135	21.2%	84	38.4%
5. Šport. Gymnázium	42	6.6%	-	-
6. Hotelová akadémia	96	15.0%	-	-
7. SOU	13	2.0%	-	-
spolu	638	100%	219	100%

Metodika

Na zisťovanie sociálnych noriem sme použili adaptovaný pôvodný dotazník „Drug Use and Perception Survey (Dotazník sociálnych noriem)“⁴. Dotazník nám bol poskytnutý pracovníkmi University of Illinois, s ktorými bol konzultovaný slovenský preklad a jeho finálna podoba. Verzia dotazníka, ktorú sme používali sa iba málo odlišuje od pôvodnej verzie, zmena bola realizovaná iba v tých položkách, ktorých použitie by v našej vzorke adolescentnej mládeže bolo irelevantné. Administrácia dotazníka trvá približne 20 minút.

Výskumný plán

Na každej strednej škole, ktorá spolupracovala v druhej fáze projektu „Sociálne normy“ boli vybrané tri triedy, ktoré predstavovali dve experimentálne a jednu kontrolnú skupinu (Tab. 2). Na všetkých školách prvú experimentálnu skupinu tvorili študenti, ktorí sa v období marec – apríl 2008 zúčastnili Kampane sociálnych noriem. Jej jadro bolo tvorené aktívnym zapojením sa študentov do vytvárania plagátov, ktorých cieľom bolo šíriť informáciu o aktuálnej norme užívania vybraných druhov návykových látok, diskusiami na tému misperpepcie v zmysle pochopenia nielen jej príčin ale i dôsledkov. Práca so študentmi sa realizovala nielen na spoločných stretnutiach ale aj mimo nich, v intenzívnom kontakte sme boli v priebehu celých štyroch týždňov trvania kampane. V závere 4týždňového projektu bol v týchto skupinách administrovaný Dotazník sociálnych noriem. Druhá experimentálna skupina bola tvorená študentmi, ktorým boli na konci projektu na hodine etiky prezentované vytvorené plagáty ich spolužiakov, bola

im stručne predstavená základná idea vzťahujúca sa k misperpcii užívania a úlohou študentov v tejto skupine bolo poskytnúť spätnú väzbu na predložené plagáty. V závere hodiny boli požiadaní o vyplnenie dotazníka. Kontrolnú skupinu tvorili študenti, ktorí o projekte sociálnych noriem, ani o Kampani sociálnych noriem nemali žiadne informácie, ani im neboli prezentované ich spolužiakmi vytvorené plagáty. Študentom tejto skupiny bol na hodine etiky administrovaný ten istý dotazník ako v predchádzajúcich dvoch experimentálnych skupinách. Zloženie skupín uvádzame nižšie.

Tab. 2 Podiel chlapcov a dievčat v jednotlivých skupinách

Skupina	Pohlavie		Spolu
	chlapci	dievčatá	
Experimentálna č. 1	42	27	69
Experimentálna č. 2	31	51	82
Kontrolná	28	40	68
Spolu	101	117	219

Pri realizácii výskumu sme zámerne nevolili pretest a posttest dizajn, vzhľadom k limitom. Ott a Doyle (2005) pripúšťajú možnosť ovplyvnenia posttestových výsledkov administráciou toho istého dotazníka po krátkom čase. Kampaň sociálnych noriem, ktorú sme realizovali, mala relatívne krátke trvanie (4 týždne) a existovala možnosť uvádzania odpovedí, o ktorých študenti vedeli, že sú nami očakávané, vzhľadom k detailnému opisu zámeru a cieľu celého projektu na prvej hodine (sociálne žiaduce odpovede). Zmena vo vnímanej norme (závislá premenná) by tak nemusela nastať vplyvom Kampane sociálnych noriem (nezávislá premenná), ale by mohla byť spôsobená tým, že participanti sa už na merací nástroj adaptovali (Ferjenčík 2000; Disman, 2002). Študenti počas stretnutí diskutovali o výsledkoch, ku ktorým sa dospelo. Veku zodpovedajúcim spôsobom im bol vysvetlený fenomén misperpcie a jeho fungovania pri vnímaní sociálnych noriem. Z toho dôvodu nebol na začiatku druhej fázy projektu administrovaný Dotazník sociálnych noriem, ale bol zvolený postup porovnania misperpcie v kontrolnej skupine s misperpciou, zistenou pri administrácii toho istého dotazníka v apríli 2007.

Výsledky

Výsledky analyzujeme v poradí dvoch blokov: aktuálna norma verzus vnímaná norma a korekcia misperpcie.

Aktuálna norma vs. vnímaná norma - ukazovateľ misperpcie

V prvej tabuľke uvádzame zistenia, vzťahujúce sa k rozdielom v úrovni aktuálnej a vnímanej normy, ktoré boli zisťované Dotazníkom sociálnych noriem v roku 2007, v druhej uvádzame tieto rozdiely iba v Kontrolnej skupine v roku 2008, nakoľko pre korekciu bolo nevyhnutné zistiť, či diskrepancia medzi aktuálnou a vnímanou normou (ukazovateľ misperpcie) vykazuje rozdiely aj v odstupe jedného roku. Vzhľadom k potvrdeniu predpokladu o rozdieloch medzi týmito dvomi úrovňami deskriptívnej normy v oboch rokoch, boli vytvorené podmienky pre korekciu misperpcie prostredníctvom kampane sociálnych noriem.

Tab. 3 Diskrepancia medzi vnímanou normou a aktuálnou normou z aspektu vybraných druhov návykových látok na štyroch SŠ (OA, SZŠ, SPŠ elektrotechnická, Gymnázium)

2007 – dotazník Sociálnych noriem	Návyková látka	AN VN	N	AM (%)	SD	t	df	p
OA, SZŠ, SPŠ,GG	cigarety	AN	454	33	.471	27.798	453	< .001
		VN	454	98	.147			
OA, SZŠ, SPŠ,GG	alkohol	AN	389	41	.492	22.133	388	< .001
		VN	389	98	.151			
OA, SZŠ, SPŠ,GG	marihuana	AN	440	02	.142	16.468	439	< .001
		VN	440	41	.492			

Legenda: A – AN – aktuálna norma, VN – vnímaná norma, N – počet, AM – aritmetický priemer, SD – smerodajná odchýlka, t – t test, p – hladina významnosti, df – stupeň voľnosti

Z výsledkov uvedených v predchádzajúcej tabuľke (Tab.3) vyplýva, že diskrepancia vnímanej normy a normy aktuálnej je u vybraných návykových látok (alkohol, cigarety a marihuana) štatisticky významná. Tento rozdiel sa týka všetkých štyroch typov stredných škôl.

Tab. 4 Diskrepancia medzi vnímanou normou a aktuálnou normou z aspektu vybraných druhov návykových látok v kontrolnej skupine na štyroch SŠ (OA, SZŠ, SPŠ elektrotechnická, Gymnázium)

2008 – Kampaň Sociálnych noriem	Návyková látka	AN VN	N	AM (%)	SD	t	df	p
Kontrolná skupina	cigarety	AN	62	47	.503	7.350	61	< .001
		VN	62	97	.178			
Kontrolná skupina	alkohol	AN	55	16	.373	13.266	54	< .001
		VN	55	96	.189			
Kontrolná skupina	marihuana	AN	63	0	.000	6.601	62	< .001
		VN	63	41	.496			

Legenda: A – AN – aktuálna norma, VN – vnímaná norma, N – počet, AM – aritmetický priemer, SD – smerodajná odchýlka, t – t test, p – hladina významnosti,df – stupeň voľnosti

Štatisticky významný rozdiel medzi aktuálnou a vnímanou normou užívania vybraných návykových látok bol zistený aj v kontrolnej skupine na základe dotazníka distribuovaného na jar 2008. Najvýraznejší rozdiel je v konzumácii alkoholu, kde jeho užívanie udáva 16 % študentov z kontrolnej skupiny výskumného súboru, avšak títo študenti si myslia, že alkohol pije až 96 % študentov na ich škole.

Zistenia významných rozdielov medzi aktuálnou a vnímanou úrovňou užívania návykových látok na školách v roku 2007 a významných rozdielov vo všetkých kontrolných skupinách v roku 2008 umožňujú analyzovať korekciu mispercepcie na základe štvortýždňovej implementácie Kampane sociálnych noriem.

Korekcia mispercepcie

Kampaň sociálnych noriem, ktorú sme realizovali, nemala ambíciu posunúť aktuálnu normu v zmysle redukcie užívania vybraných návykových látok z dôvodu relatívne krátkeho trvania. Za cieľ sme si stanovili korekciu mispercepcie prostredníctvom

aplikovaného prístupu, v zmysle posunu vnímanej normy bližšie k norme aktuálnej. Uvedené je vysvetlením toho, prečo ďalej analyzujeme len vnímanú normu.

Tab. 5 Rozdiely vo vnímanej norme z aspektu vybraných druhov návykových látok medzi skupinami E1, E2 a K na štyroch stredných školách (OA, SZŠ, SPŠ elektrotechnická, Gymnázium).

Vnímaná norma	Návyková látka	Exp. 1 Exp. 2 Kontrolná	N	AM (%)	SD	F	p
VN	Fajčenie cigariet	E1	69	90	.304	2.218	.111
		E2	81	98	.156		
		K	67	96	.208		
VN	Pitie alkoholu	E1	70	90	.302	1.545	.216
		E2	80	95	.219		
		K	65	97	.174		
VN	Fajčenie marihuany	E1	70	29	.455	1.236	.293
		E2	78	37	.486		
		K	63	41	.496		

Legenda: VN – vnímaná norma, E1 – experimentálna skupina č.1 (Kampaň sociálnych noriem), E2 – experimentálna skupina č. 2 (prezentácia plátov), K – kontrolná skupina (bez intervencie, bez plagátov), N – počet, AM – aritmetický priemer, SD – smerodajná odchýlka, F – Fischerov test, p – hladina významnosti.

Po aplikácii Kampane sociálnych noriem v trvaní štyroch týždňov sme zistili, že neexistujú štatisticky významné rozdiely vo vnímanej norme užívania všetkých troch vybraných návykových látok medzi Experimentálnou skupinou č. 1 (skupina, ktorá sa aktívne zúčastnila projektu vytváraním plagátov), Experimentálnou skupinou č. 2 (skupina, ktorá videla a hodnotila pláty, ktoré vytvorili študenti z experimentálnej skupiny č. 1) a Kontrolnou skupinou (študenti, ktorí o celom projekte nemali žiadne informácie). Úroveň vnímanej normy nie je v týchto skupinách identická.

Diskusia

Aktuálna verzus vnímaná norma – ukazovateľ mispercepcie

Diskrepancia vnímanej normy od normy aktuálnej indikuje významné rozdiely u študentov sledovaných stredných škôl. Vnímaná norma (ktorá je významne odlišná od normy aktuálnej) je na všetkých školách podobná, približujúca sa k odhadu, že takmer všetci študenti na jednotlivých školách patria medzi užívajúcich vybrané tri druhy návykových látok: alkohol, cigarety a marihuana. Mispercepčia užívania návykových látok bola zdokumentovaná aj v našom výskume. Perkins (2003) zhrnul príčiny mispercepcie rovesníckych noriem do nasledovných: Vplyv atribučnej teórie.

- a. Spôsob správania sa mladých ľudí na verejnosti a spôsob ich konverzácie.
- b. Reklama.

Pod pojem atribučná teória sú podľa Brehma a Kassina (1990) zahrnuté všetky teórie, ktoré popisujú, ako ľudia vysvetľujú príčiny správania. V rámci tejto špecifickej teórie môžeme zvažovať tendenciu chybné pripisovať pozorované správanie iných ľudí

ich dispozíciám a tiež si chybné myslieť, že takéto správanie je typické pre toho konkrétneho človeka, ak danú situáciu nevie vysvetliť inak. Príkladom môže byť situácia, keď vidíme spolužiaka (rovesníka, študenta na škole) intoxikovaného, máme sklon si myslieť, že toto správanie je pre neho charakteristické. Málokedy zvažujeme možnosť, že k tomuto stavu mohli prispieť úplne iné okolnosti. Atribučná teória sa zameriava na to, ako si ľudia potrebujú vytvárať kauzálne vysvetlenia správania a rôznych udalostí vo svojom živote. V mnohých situáciách máme k dispozícii len obmedzený počet informácií o tom, čo práve pozorujeme, no aj tak musíme robiť úsudky o našom prostredí a tieto sa snažíme usporiadať do zmysluplného celku. V kontexte prístupu sociálnych noriem nám atribučná teória pomáha vysvetliť, ako si ľudia vytvárajú úsudky o vlastnom užívaní návykových látok, ale tiež o užívaní iných ľudí. Atribučný výskum (Perkins, 1997; Sabini, 1992) naznačuje, že vo všeobecnosti vidíme správanie druhých ako prameniace z ich osobnosti, nie zo súčasnej situácie alebo prostredia. To znamená, že máme sklon častejšie priradiť správanie druhých ľudí ich dispozíciám. Ak hodnotíme vlastné správanie, v prvom rade sa zameriame na situáciu, v ktorej sa nachádzame. Na druhej strane ak hodnotíme iných, viac sa sústreďujeme na človeka, než na okolnosti.

Korekcia mispercepce

Primárnym zámerom v experimente bola korekcia mispercepce normy týkajúcej sa konzumácie vybraných troch druhov návykových látok. Zistili sme, že štvrtýždňová implementácia tejto stratégie nezaznamenala výrazný posun vo vnímanej norme. Aj v triedach, v ktorých bola stratégia aplikovaná doporučeným postupom a študenti sa skutočne aktívne zapájali, pretrvávala tendencia nadhodnocovať výskyt konzumácie alkoholu a fajčenia cigariet a marihuany. Na druhej strane je vnímaná norma najnižšia, to znamená najbližšie k norme aktuálnej práve v tých skupinách, ktoré plagáty vytvárali a s celou myšlienkou projektu boli oboznámené. Zefektívniť Kampaň sociálnych noriem by bolo možné vhodnou kombináciou aj s inými preventívnymi stratégiami, medzi ktoré určite patria aj rovesnícke programy (peer programy), ako jedna z efektívnych možností redukcie škôd, spôsobených návykovými látkami v normálnej populácii. Rovesnícki poradcovia hovoria a cítia rovnako ako ich spolužiaci, majú svoj vlastný názor na drogy a svojim správaním môžu priamo ovplyvniť svojich rovesníkov.

Možností, prečo nenastal výraznejší posun v úrovni vnímanej normy je niekoľko:

1. Počet študentov a typ školy.
2. Časový rozvrh stretnutí.
3. Charakter samotných otázok zameraných na aktuálnu normu užívania návykových látok.

Mohlo sa stať aj napriek anonymite a záruke maximálnej diskretnosti vzhľadom k etickým zásadám, že niektorí študenti zo strachu neuvádzali skutočnú osobnú normu užívania. Ako však uvádzajú Ottová a Doyleová (2005) mnohé štúdie demonštrujú vysoký stupeň reliability týkajúci sa výpovedí študentov, ktoré sa vzťahujú k užívaniu drog, zvlášť, keď sú tieto výpovede anonymné.

Záver

Zameranie príspevku vyplynulo zo záujmu a potreby hľadať iné, nové formy preventívnej práce, ktoré vo svojom jadre nepoučajú, nemoralizujú, ale naopak poukazujú na tých študentov, v živote ktorých nemajú žiadne návykové látky (ani legálne, ani nelegálne) miesto. Represívny prístup je odborníkmi hodnotený kriticky, pretože sa zakladá často len na zastrašovaní s dôrazom na negatívne dôsledky zneužívania drog. Tomuto prístupu sa vyčíta neosobnosť, neodbornosť a mnohé ďalšie nedostatky. Naproti tomu sa v súčasnosti zdôrazňuje uplatňovanie odborného prístupu, liberálnejšieho spôsobu práce, osobného zánietenia a zaangažovania obľúbených osôb s prirodzenou autoritou v danej skupine. Prezentovaný prístup má v sebe potenciál a spĺňa tie atribúty, ktoré pri vytváraní preventívnych programov môžu výrazne ovplyvniť a zvýšiť ich efektívnosť, pri uvedomení si faktu že merateľnosť úspešnosti preventívneho pôsobenia je zložitá úloha a jej výsledky sa dajú očakávať po dlhšom období cieľavedomej a systematickej práce.

APPLICATION OF SOCIAL NORM CAMPAIGN IN HIGH SCHOOLS

Abstract: The paper deals with the prevention strategy that was used in different types of high schools. The Social Norm campaign was chosen as a health promotion strategy and its aim was the correction of not accurately perceived peer norms related to substance use. The campaign was a part of the project and the cooperation of city Nitra and University of Illinois. The project consisted of two phases. Students of seven high schools (n=638) took part in the first phase and they completed the survey assessing substance use and perceived norms. For the second phase students (n=219) from four high schools were chosen. The sample consisted of three groups of students in every school: two experimental and one control group. They differed in the degree of intervention. After four weeks of campaign implementation no significant differences were found among the groups. One possible explanation of this finding is that the length of the campaign (four weeks) was not sufficient if we want to change students' misperception.

Keywords: norms, actual norm, perceived norm, misperception, correction of misperception